

**ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИЙ ЦЕНТР
У СТРУКТУРІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ:
ДОСВІД ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА**

Зоряна Удич

кандидатка педагогічних наук, доцентка,
керівниця інклюзивно-ресурсного центру
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка,
доцентка кафедри педагогіки та менеджменту освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
E-mail: u-z@ukr.net

До визначальних ознак інклюзивності закладу вищої освіти відносимо: наявність серед здобувачів освіти та працівників є люди із різними потребами та можливостями, порушенням стану здоров'я; дієвість інклюзивних цінностей в організаційній культурі; сформована інклюзивна компетентність у науково-педагогічних працівників; інклюзивний компонент у зміст освітніх програм; наявна різноманітність форм навчального контенту; адаптації для осіб із різними психофізичними можливостями в інформаційних ресурсах, засобах та приміщенні закладу освіти; функціонування команди супроводу здобувачів із особливими освітніми потребами; відображення інклюзивних підходів в документації з організації освітнього процесу; реалізація проектів та заходів для усіх суб'єктів освітнього процесу із врахуванням їх індивідуальних потреб та можливостей. Серед вагомих бар'єрів впровадження інклюзії у закладах вищої освіти є: відсутність фахівців для надання корекційно-розвивальних послуг та супроводу; нерегульованість питання надання державної фінансової підтримки з во у питанні впровадження інклюзії; не сформованість інклюзивної компетентності у науково-педагогічних працівників; недостатність спеціального обладнання та засобів навчання осіб з ООП; незабезпеченість безбар'єрного доступу до усіх приміщень ЗВО.

Після прийняття нового Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII у Тернопільському національному педагогічному університеті імені

Володимира Гнатюка розпочалася підготовка до імплементації Статті 20 цього Закону про інклюзивне навчання. І, як результат, з лютого 2018 р. організовано окремий структурний підрозділ університету «Інклюзивно-ресурсний центр» (далі – Центр). Метою діяльності Центру є покращення умов для отримання студентами з інвалідністю та іншими потребами доступу до якісної освіти та інших послуг в університеті; здійснення підтримки батьків абітурієнтів, освітян, громадськості та сприяння впровадженню інклюзивної освіти в регіоні шляхом реалізації функцій Центру.

До основних функцій Центру віднесено: *інформаційну* (надання родинам, педагогам, зацікавленим особам актуальної інформації про соціальну і освітню політику держави (нормативно-правові документи на національному та регіональному рівні), програми і послуги щодо підтримки осіб з інвалідністю та особливими потребами, новітні освітні та реабілітаційні технології, кращий досвід в галузі інклюзивної та спеціальної освіти; виявлення, підтримка, облік студентів з інвалідністю; координація співпраці з всесвітніми, загальноукраїнськими, регіональними та місцевими установами з метою забезпечення студентам (учням) з інвалідністю доступу до якісної освіти, саморозвитку, формування життєвих компетентностей, працевлаштування, обмін досвідом; поширення інформації про ресурси забезпечення освітніх та реабілітаційних потреб дітей та молоді з порушеннями психічного та фізичного розвитку у місцях їх проживання); *консультативну* (надання консультацій зацікавленим суб'єктам взаємодії про особливості розвитку, освітні та реабілітаційні потреби, створення належних умов організації інклюзивного навчання студентської молоді (учнів) з різними видами порушень психічного і фізичного розвитку; надання консультацій педагогам, які працюють із учнями та студентами з інвалідністю, порад з питань особливостей їх навчання, виховання, організації психолого-педагогічного супроводу навчальної діяльності за місцем здобуття освіти, надання навчальних, методичних матеріалів, допомоги у розробці індивідуальної програми розвитку); *навігаційну* (надання допомоги батькам у вирішенні питань здобуття якісної освіти їхніми

дітьми, які мають порушення в психо-фізичному розвитку, відповідно до їхніх освітніх потреб; організація юридичної підтримки і супроводу родин, за необхідності, відстоювання прав дитини на отримання якісної і доступної освіти шляхом роз'яснення правових можливостей батьків (осіб, які їх замінюють); отримання додаткових консультацій, спрямування до органів, які надають медичні та соціальні послуги, правове інформування; виявлення та отримання доступу до існуючих інших джерел допомоги та послуг, надання інформації про місце їх знаходження); *координаційну* (організація, консолідація, та міжвідомче узгодження дій суб'єктів партнерської взаємодії у наданні послуг студентам (учням) з особливими освітніми потребами, користуванні реабілітаційними заходами, спрямованими на відновлення фізичного, психічного і соціального рівня життєдіяльності з метою сприяння інтеграції у суспільство); *освітню* (проведення заходів для підвищення професійної компетентності викладачів університету; організація тренінгів, лекторіїв, практичних семінарів для педагогів з проблем інклюзивної освіти; створення умов для проходження студентами навчальної практики в умовах інклюзивного закладу, отримання ними досвіду взаємодії із дітьми та дорослими з інвалідністю під час спільних заходів); *адаптаційно-модифікаційну* (пристосування та удосконалення усіх складових інклюзивного освітнього середовища: архітектурного простору, орієнтування у ньому та пересування, навчальних матеріалів та засобів, технічного забезпечення, комунікативних зв'язків та ін.) [1].

Основними суб'єктами взаємодії та надання послуг Центром є: студенти та їх батьки/опікуни, науково-педагогічні працівники університету, структурні підрозділи університету, педагоги регіональних закладів освіти, працівники інклюзивно-ресурсних центрів, представники громадських організацій та об'єднань. Психолого-педагогічний та соціальний супровід здобувачів освіти стосується питань створення умов для отримання ними якісної освіти і користування усіма освітніми послугами, які надає університет. Особлива увага

при цьому відведена студентам з інвалідністю, представникам маломобільних груп населення.

Співпраця із викладачами університету передбачає: формування інклюзивних компетентностей у викладачів, розширення змісту навчальних дисциплін у питаннях інклюзивної освіти та педагогіки, адаптацію та модифікацію навчального матеріалу, розширення форм та засобів для отримання освіти студентами із різними можливостями та порушеннями стану здоров'я. А також вивчення потреб науково-педагогічних працівників щодо створення для них умов для здійснення навчальної та наукової діяльності.

Досягнення результатів формування інклюзивного середовища в університеті можливе лише за якісної співпраці із іншими структурними підрозділами університету. Зокрема із психологічною службою, навчально-методичним відділом, відділом у справах молоді, центром післядипломної освіти та ін.

Взаємодія із педагогами та асистентами дошкільної, загальної середньої, спеціальної, професійної освіти спрямована на підвищення їх інклюзивної компетентності, вивчення та узагальнення досвіду, надання науково-методичних послуг (рецензування програм, методичної літератури чи їх продукування); проведення спільних заходів для дітей та молоді, а також створення умов для проходження навчальної практики студентами, проведення аудиту на предмет доступності освітнього закладу усім категоріям населення, супровід в укладанні стратегії розвитку інклюзивного освітнього середовища та проведення курсів підвищення кваліфікації за освітніми програмами за напрямом 011 Освітні, педагогічні науки: «Інклюзивне освітнє середовище», «Стратегування інклюзивного розвитку закладу освіти», «Асистентський супровід у системі інклюзивної освіти», «Взаємодія із батьками у системі інклюзивної освіти» [2].

Чималий досвід роботи із дітьми та дорослими з інвалідністю накопичено в громадських організаціях. Співпраця із ними дозволяє Центру узагальнювати адаптувати його до освітніх програм, а також залучати студентів до спільних

заходів, з метою формування у них відповідного світогляду та навичок взаємодії із людьми з різними нозологіями. Натомість члени цих організацій отримують можливість збагачення соціального досвіду.

Одним із завдань Центру є підвищення інклюзивної компетентності здобувачів освіти, педагогічних працівників, батьків, представників громадських організацій тощо. Перші тренінги були реалізовані Центром ще у 2018 р. і до сьогодні Центром укладено та реалізовано 12 тренінгів на інклюзивну тематику, проведено 15 вебінарів, онлайн-лекторіїв та 1 круглий стіл. Тематика тренінгів: «Філософія інклюзії», «Інклюзивне середовище закладу освіти», «Стратегіювання інклюзивного розвитку закладу освіти» (для педагогічних працівників); «Виховна система сім'ї, у якій зростає дитина із порушенням у розвитку» (для батьків/опікунів та родичів дітей з інвалідністю); «Мобілізація громади для надання соціальних послуг дітям та молоді з особливими потребами» (для громадських організацій м. Тернополя, які опікуються питаннями людей з інвалідністю); «Універсальний дизайн освітнього середовища» (для співробітників інклюзивно-ресурсних центрів та закладів спеціальної освіти); «Інклюзія в ПТО: реальність чи утопія?» (педагогів закладів професійно-технічної освіти); «Інклюзивна компетентність учителя закладу загальної середньої освіти» (для учителів ЗЗСО); «Громадська організація у тренді інклюзії» (для представників громадських організацій та державних інституцій); «Інклюзія в музеї» (для працівників музейної сфери); «Інклюзивна бібліотека: простір, послуги, комунікація» (для фахівців бібліотечної сфери); «Громадське психічне здоров'я: інклюзивний аспект» (для магістрантів інституту психічного здоров'я Українського Католицького Університету); «Інклюзія в громадській роботі» (для волонтерів Школи Християнського Аніматора) та ін. [4].

Таким чином, широке коло зв'язків Центру дозволяє реалізовувати заявлені завдання у Положенні, яке регламентує його діяльність. В процесі діяльності Центру виявлено найбільше ефективні форми роботи: тренінги, робочі зустрічі, консультації, рецензування науково-педагогічної документації

та психокорекційних програм, інформаційні та освітні заходи, продукування науково-методичної літератури, організація дистанційної роботи, підписання угод про співпрацю.

Основними принципами діяльності Центру визначено: *науковості* (опір у на останні наукові досягнення у галузі інклюзії та інших людинознавчих наук); *публічності* (інформування учасників освітнього процесу та громадян про результати та поточну діяльність); *індивідуалізації* (забезпечення індивідуального підходу до розв'язання поставлених задач); *відкритості* (готовність співпрацювати із різними держаними установами та суспільними інституціями); *ресурсності* (пошук та залучення необхідних ресурсів (людських, фінансових, матеріальних), ефективне їх застосування); *комплексності* (одночасна реалізація усі напрямів діяльності Центру, виконання поставлених завдань); *професійної компетентності* (створення умов для розвитку професійних (у тому ж числі – інклюзивних) компетентностей у працівників Центру); *пріоритетності якісної фахової підготовки* майбутніх учителів в умовах університету.

Важливу роль Центр відіграє в ініціюванні модифікацій та адаптацій освітнього середовища університету. Для цього здійснюється моніторинг доступності та визначаються потреби суб'єктів освітнього процесу, надаються відповідні рекомендації адміністрації закладу. Так, станом на сьогодні, працівники Центру аргументували необхідність адаптації архітектурного та інформаційного простору для осіб із порушенням зору, розробили та доповнили ряд документів, що стосуються освітнього процесу, які затверджені вченою радою. Серед них: Положення про організацію освітнього процесу в ТНПУ (п. 10 Організація інклюзивного освітнього процесу) [4], Порядок супроводу (надання допомоги) осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення у ТНПУ [5] та ін.

Умовно усі заходи, які здійснюються працівниками Центру, можна поділити на *внутрішні* (супровід здобувачів освіти; консультування батьків / опікунів; здійснення наукової, викладацької, методичної робота діяльності;

консультування викладачів; здійснення аудиту та адаптацій закладу освіти; нормування документів щодо організації освітнього процесу; формування інклюзивної компетентності працівників; наповнення бібліотеки навчальною літературою) та зовнішні (популяризація інклюзії у різних сферах життєдіяльності; налагодження контакту із абітурієнтами; участь у підвищенні кваліфікації різних фахівців; розробка Стратегії розвитку інклюзивного середовища Тернопільської міської територіальної громади; підписання договорів про співпрацю; міжнародна проєктна діяльність; проведення навчальних та наукових заходів; участь в акредитаціях освітніх програм).

Передбачається, що основними результатами діяльності Центру стануть: створення умов для отримання здобувачами якісних освітніх послуг, проходження ними навчальної практики на базі інклюзивних закладів освіти; формування інклюзивних компетентностей науково-педагогічних кадрів університету та інших закладів освіти регіону, реалізація принципів інклюзії у всіх сферах життєдіяльності Тернопільської територіальної громади.

Список використаних джерел:

1. Положення про інклюзивно-ресурсний центр Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Протокол вченої ради ТНПУ №7 від 30.01.2018 р. URL: https://tnpu.edu.ua/about/public_inform/upload/2019/polozhennia_pro_resursnyi_tsentr_inkliuzyvnoi_osvity.pdf (Дата опрацювання: 20.03.2023).
2. Освітні програми. Центр післядипломної освіти ТНПУ. URL: <https://tnpu.edu.ua/faculty/cpo/011-osv-tn-pedagog-chn-nauki.php> (Дата опрацювання: 20.03.2023).
3. Інклюзивно-ресурсний центр ТНПУ ім. В. Гнатюка: 5 років діяльності. URL: https://tnpu.edu.ua/news/8148/?sphrase_id=43306 (Дата опрацювання: 20.03.2023).
4. Положення про організацію освітнього процесу. Затверджено вченою радою ТНПУ. Протокол № 7 від 28.02.2023. URL: https://tnpu.edu.ua/about/public_inform/upload/2023/Polozhennia_pro_orhanizatsiiu_osvitnoho_protsesu.pdf (Дата опрацювання: 20.03.2023).
5. Порядок супроводу осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення у ТНПУ. Затверджено вченою радою ТНПУ. Протокол № 13 від 26.06.2018 р. URL: https://tnpu.edu.ua/about/public_inform/upload/2018/Poriadok_suprovodu_osib_z_invalidnistiu_ta_inshykh_malomobilnykh_hrup_naselennia.pdf (Дата опрацювання: 20.03.2023).